

Кольори і культура: розмова з Ксенією Сокульською

ВАРВАРА ХОЛОДНА

11 ГРУДНЯ 2019

У видавництві «КМ-Букс» невдовзі побачить світ книжка Кассії Сен-Клер «Потаємне життя барв». Із її перекладачкою Ксенією Сокульською ми говорили про історію кольорів і їхніх назв, складнощі пошуку відповідних термінів і несподівані шляхи, якими рухається культура.

Джерело: Constantinos Chaidalis

– Нам здається, що це цілковито природно – асоціювати білий із чистотою, червоний із любов'ю, а чорний із журбою. Та чи завжди було так?

– Символіка кольорів залежить від культури, але є доволі поширені асоціації. Скажімо, червоний від початку пов'язували з життям просто тому, що це колір крові. Відповідно, він позначає, з одного боку, серце і любов, а з другого – війну, битву, героїчну смерть. Тому його довго вважали наймужнішим кольором (велике привітання стереотипу про те, що рожевий – це для дівчаток) і кольором влади. Ще одна причина такої асоціації – у тому, що якісні червоні барвники були рідкісними й коштовними, тому дозволити їх собі могли тільки найбагатші.

Білий не всі культури вважають кольором чистоти; наприклад, для китайців це скоріш барва смутку. Цікавіше з чорним, бо він здавна асоціювався з жалобою, але, знов-таки, видобувати якісні чорні барвники було складно й дорого аж до ренесансних часів, тому жалоба в чорному була не всім доступною розкішшю. А згодом це став колір моди, бо, по-перше, у нього вбиралися найзаможніші особи, а по-друге, його, як відносно свіжу барву, не регламентували середньовічні сумапуарні закони: не було чорного вбрання, то й не виникало потреби вказувати, хто його може або не може носити. Тож у чорне почала вдягатися буржуазія. У XIX столітті моду на скорботний чорний оновила королева Вікторія, яка сорок років носила жалобу за своїм чоловіком, принцом Альбертом. Тоді Європа зрозуміла: хочете переконливо посумувати за кимось – одягайте чорне.

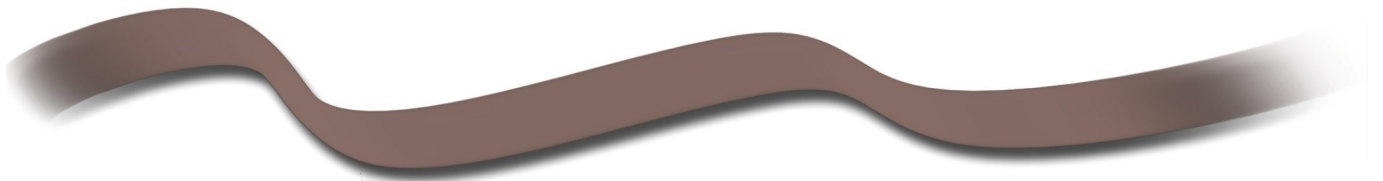
– Ви двічі згадали про дорожнечу і складність видобутку барвників. Як це впливало на вигляд світу?

– Ще двісті років тому художники мали серйозну проблему: вони бачили кольори у природі, але не могли їх відтворити. З деякими темними відтінками цю проблему вдавалося розв'язати: наприклад, аби зробити коричневий, можна пошукати правильних барвників, а можна просто змішати все, що є. Отримати ясні кольори було складніше. Червоні й пурпурові барвники, нехай і дорогі, люди відкрили доволі рано; а от із зеленими й синіми відтінками були проблеми. Єдиним справді якісним синім пігментом довго залишався ультрамарин, який виготовляли з афганського лазуриту й у Європу привозили через Венецію. Відповідно, тамтешнім художникам він був доступніший, ніж решті європейських. І якщо сьогодні ви бачите картину, де дуже багато людей у синьому вбранні, небо на половину полотна чи страшенно яскраве море, то її, найімовірніше, написав венеціанець.

Ультрамарин

Анілінові барвники, винайдені в середині XIX століття, дозволили створювати будь-які кольори, які можна уявити. З одного боку, люди не тямалися від радості, а з другого, це призвело до інфляції кольорів. Якщо протягом попередніх двох-трьох тисяч років пурпурові шати були вкрай розкішною річчю, то тепер їх міг придбати кожен. Тому, щоб не втрачати цікавості, довелося вигадувати щось нове. Двома способами: або змішувати відтінки й дивитися, що вийшло, або намагатися відтворити те, що підглянуто у природи. З підгляданням, щоправда, виявилось непросто, бо ж різні культури описують видимий світ різними словами. І на ґрунті культурних розбіжностей у XX столітті в Європі виникла суперечка довкола кольору, який по-нашому можна назвати кротовим.

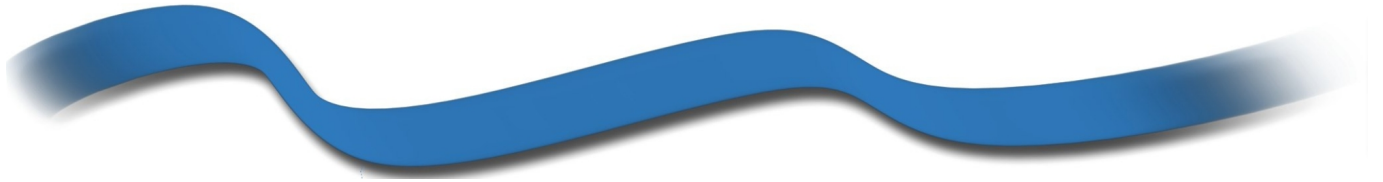
Кротовий

Англійська його назва, «taure», походить із французької мови. І коли укладачі британського стандартизованого каталогу відтінків зрозуміли, що йдеться про колір кротового хутра, виникло запитання, чи англійські і французькі кроти справді забарвлені однаково. Британці вирішили, що байдуже, звідки кріт і яке в нього хутро, головне, що колір – кротовий. Американські ж дослідники влаштували цілу експедицію природничими музеями Америки і Європи й виявили, що, хоч у кротів відтінки хутра все-таки трохи інші, їхній усереднений колір можна дорівняти до кротової барви. А французька назва допомогла цьому кольору здобути популярність у косметичній галузі.

– Кассія Сен-Клер пише про кольори, назви яких в англосаксонській культурі вже усталені. А як вам було це перекладати?

– Коли я взялася робити для себе глосарій, то трохи жажнулася. В українській для частини назв у принципі немає відповідників, частину можна якось описово передати, а для деяких

терміни є, але вони рідковживані. Наприклад, чудове слово «блататний», замість якого я спинилася на все-таки зрозумілішому «волошковому».

Блататний

Складно було з назвами розділів, бо це парасолькові кольори, які охоплюють багато різних відтінків, і тут наше сприйняття не зовсім збігається з англійським. Розділ, який в оригіналі зветься просто «Blue», довелося назвати «Сині та блакитні кольори». А ще я звикла вважати, що коли написано «purple», то це радше фіолетовий. Але ні. В англійській виразно вирізняють фіалкові відтінки («violet»), а «purple» називають те, що для нас скоріш червонувате. Довелося здмухнути порох із «пурпурового» й активно ним послуговуватися.

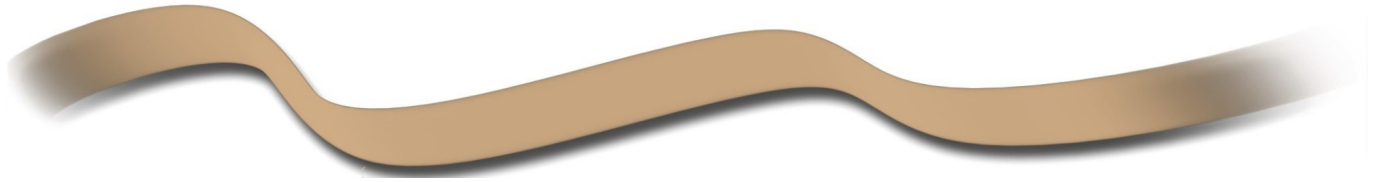
Деякі проблеми були з червоними відтінками, бо терміни для них є, але зазвичай застарілі. І якщо у випадку кіноварного, він же цинобровий, можна було послуговуватися більш уживаною назвою, то зі «scarlet» виявилось тяжко. У нас його схильні називати або червоним, або ясно-червоним, або яскраво-червоним, хоча українська мова давно має слово для цього кольору. Точніше, чотири: вибирати довелося між «шарлатним», «шарлаховим», «шарлатовим» і «скарлатовим». Я зробила ставку на «шарлатовий» – це слово вжите в перекладі «Шарлатової літери» Натаніеля Готорна, тому, може, воно буде знайоме читачам.

Шарлатовий

Іноді доводилося викручуватися, бо знакові для англомовної культури кольори абсолютно такими не є для української. У розділі про брунатні мені завдало клопотів слово «fallow», яке означає землю під паром і відтінок коричневого. Це одна з перших назв кольорів в англійській культурі. Перехід слів, які означали природні явища, типи тканин чи інші речі, до позначення кольорів – це взагалі цікавий процес; тривав він, імовірно, від XIV до XVII століття (скажімо, на початку XVII століття слово «orange» почали використовувати як назву кольору). Але не скрізь

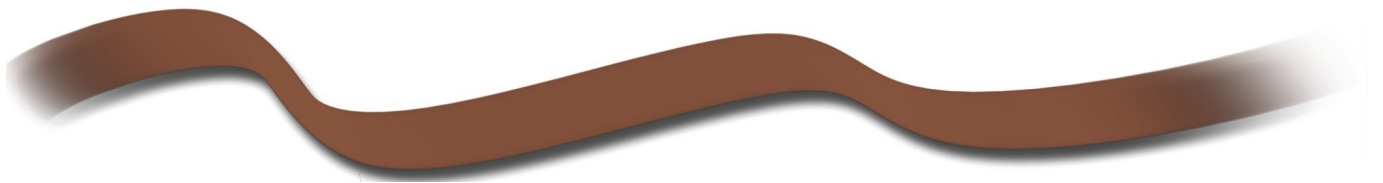
його результати виявилися однаковими, тож «fallow» за браком окремого українського терміна я переклала описово, «пісочно-сірий», уточнивши, що це, власне, колір землі під паром.

Пісочно-сірий

– Які історії з життя барв залишаться з вами надовго?

– Книжка Кассії Сен-Клер народилася з колонок для інтер'єрного журналу. Відповідно, кожна розповідь про колір – це коротенька стаття з обов'язковою цікавою історією й чіпкими деталями. Читати це справді весело. Я за час роботи дізналася чимало історичних анекдотів, і в пам'ять, звісно, позападали шокові. Наприклад, прекрасна оповідка про те, як багато століть європейські художники використовували коричневий колір «мумія» й не замислювалися, звідки він береться. А брався він справді з розтертих мумій. І коли один художник-прерафаеліт дізнався про це, то був такий вражений, що побіг додому й поховав тюбик із фарбою. Утім, фарбу з мумій виготовляли аж до ХХ століття, а деякі мистецькі крамнички розпродавали її залишки ще в 1960-х роках.

Мумія

Шокувала мене історія мідних арсенідів, тобто зелених барв, у складі яких є миш'як. Я й раніше знала, що такі були та що їх активно використовували, але списувала це на невігластво, як зі свинцевими білилами: може, люди просто не знали про їхню шкідливість. Виявилось, що все гірше. Зелень Шеєле – пречудовий зелений відтінок, який славиться тим, що його творець, шведський хімік Карл Вільгельм Шеєле, добре знав, що фарба містить летальну дозу миш'яку, але радив використовувати її в побуті. Це був один із найпоширеніших промислових барвників своєї епохи: ним друкували візерунки на шпалерах і фарбували одяг, з нього робили гарне яскраве напilenня на кондитерських виробках. Щоб отруїтися, достатньо було кілька років пожити в кімнаті з такими шпалерами. Але це нікого не бентежило, і коли в середині

XIX століття шкідливість барви почали публічно обговорювати, фабриканти казали: ну от навіщо так демонізувати фарбу, нам же так потрібні зелені відтінки, де ми ще таких візьмемо?

Зелень Шеєле

Хімічна промисловість принесла багато цікавих подарунків: за останні двісті років люди в розфарбовуванні світу досягли того, що раніше було до снаги тільки природі, а супутню шкоду для організму зменшили. Кольори, які ми зараз використовуємо, мають небагато спільного з тими, якими послуговувалися митці минулих століть. І це спонукає подумати, що, може, й інші явища, які ми вважаємо даністю й одвічним станом речей, такими не є.

ВАРВАРА ХОЛОДНА

11 ГРУДНЯ 2019

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in </home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php> on line **284**